

Türkiye'den Göç Etmiş Azınlıklar Diasporasında Kültürel Miras Olarak Türk Dili

Armen Tanikyan¹

¹Yeditepe Üniversitesi, armen.tanikyan@yeditepe.edu.tr
0000-0003-0219-7399

Öz

Bu çalışmada, XIX. ve XX. yüzyıllarda çeşitli nedenlerle doğdukları topraklardan göç eden Ermeni, Rum ve Musevi asıllı azınlık gruplarının yazılı ve sözlü dil kullanımlarından, kendi anadillerinin yanı sıra Türk dilini de içselleştirmiş olduklarından söz edilmektedir. Aynı zamanda, Anadolu'nun çokdilli, çokkültürlü ortamında Türk dilinin ortak bileşken bir değer olarak bahse konu grupların dilleri üzerindeki yadsınamaz etkisine yer verilmektedir; farklı zaman dilimlerinde Türkiye'den göç etmiş olsalar dahi, yöresel vurgularla güncel yaşamlarında yer etmiş terimleri, kendi genç nesillerine aktararak, Anadolu kültürü ile olan bağlarını korumaya çalıştıklarına, hatta dünyanın dört bir yanına dil bağı ile bu kültürü taşıdıklarına değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, ortak dil, ortak hafıza, ödünçleme, çiftillilik

Submission Date: 08.11.2018

Acceptance Date: 28.11.2018

Contemporary Research in Economics and Social Sciences Vol.:2 Issue:2 Year:2018,
pp. 299-315

Turkish as a Cultural Heritage Element in Diaspora Minorities

Abstract

In this study, we are going to remind that the Armenian, Greek and Jewish origin minority groups migrating from their native lands in the XIX and XX centuries due to various different reasons have, in their written and verbal use of language, internalized not only their own mother languages, but also the Turkish language. At the same time, the undeniable effects of the Turkish language, as a joint composite value, on the mother languages of the aforesaid minorities within the multilingual and multicultural atmosphere of Anatolia are mentioned, and it is also added that even if they have migrated from Turkey in different time slices, these minorities are trying to protect and maintain their links with the Anatolian culture, and are even trying to carry and penetrate this culture into the four corners of the world through this link of language, by transferring and inheriting to their own young generations both their regional accentuations and the terms and expressions imprinted on their contemporary and current lives.

Keywords: Collective identity, joint language, joint memory, lexical borrowing, bilingualism

1. Dilbilim ve sosyal bilimler kavşağında göç

Günümüzde göç, beşerî bilimler alanlarını en çok meşgul eden konuların başında gelmektedir. Evrensel bir olgu olan göçü en yalın tanımı ile insanların buldukları yerden ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal nedenlerden dolayı mekân değiştirmeleri, yaşamlarını yeni bir mekânda devam ettirmeleri olarak açıklayabiliriz. Öte yandan, göçün temel unsurunun birey olduğunu düşünürsek, konunun toplumu da ilgilendirdiğini söylemek yanlış olmaz çünkü doğası gereği göç bir yerin terk edilmesi ile başlar ve bir yere yerleşmekle sona erer ve tüm bu süreç içinde birey, kendisini çevreleyen toplumu sosyokültürel ve ekonomik anlamda etkiler. Diaspora olarak adlandırılan topluluklar ise belirli insan gruplarının ekonomik, sosyal ya da siyasal nedenlerle göç etmesi ile meydana gelirler. Her diasporanın farklı tarihsel ve sosyal hikayesi vardır ve her diaspora kendi kültürünü ve dilini canlı tutma başarısını, göç ettikten sonra kendi içinde yeni bir model geliştirmesine borçludur. Ayrıldığı yerden belli bir sosyal hafıza, gelenek ve kültürü de beraberinde getiren bu topluluklar farklı sosyoekonomik ve jeopolitik koşullara maruz kalsalar dahi kolektif kimlikleri, cemaatlerinin ortak tarihsel geçmişleri ve dilleriyle ilintili kalır. Bu grupların kimlik değerleri zaman içinde değişse dahi ortak geçmişleri ve kültürlerinin korunmasına özel olarak değer verilirler. Öte yandan, psikososyal kimlik ise, göç etmiş kişinin kendini farklı bir toplulukla özdeşleştirme isteğine bağlı olarak, sadece etnik dil ve kültürel birlik içinde olduğu cemaatle değil, aynı zamanda coğrafi ve ekonomik açıdan kendini çevreleyen yeni sosyal yapı ile olan birlikteliğini de içerir. Günümüzde diaspora kültürü, artık tek bir dil ve tek bir kültür imgesinden farklı yönlere doğru kayan ve çokkültürlü, çokdilli olma özellikleri gösteren bir tablo çizmektedir. Gerçek diaspora kimliği, hem yaşadığı mekana uyum sağlayabilen, hem de kendi örf ve adetleri, yeme içme, yaşama alışkanlıkları içine gelip yerleştiği toplumun kültürel ve dilsel değerleriyle kaynaşabilen topluluk anlamını içerir.

Bu çalışmada Anadolu'nun çok dilli, çok kültürlü dokusuna ve Osmanlı İmparatorluğunun geniş sınırları içinde, Türk dilinin yanı sıra kullanılmış birkaç dile değinirken, dilbilimin sosyal bilimlerle olan bağlantısını vurgulayacak; bu dillerde yer etmiş Türkçe tümcelerle beraber Türk

dili ve kültürünün de farklı medeniyetlere nasıl taşınabileceğine dikkati çekmek isteyeceğiz.

Dilbilim alanında ilk olarak Antoine Meillet (1866 – 1936), tarihsel doku ile dilin yapısını birleştirmeye çalışmış, dilbilimin sosyal bilimlerin bir parçası olduğunu ortaya koymuştur (Calvet, 2013, ss. 5-6). Meillet, dillerin de sosyal bir yapısı olduğundan söz eder ve bu yapının tarihsel süreç içinde değişen toplumsal ilişkiler ile tanımlanabileceğine değinir. Araştırmacıya göre bir dili, sadece bir sistemin incelenmesi gibi ele almak yetersizdir, çünkü tüm diller aynı zamanda geçmişlerinde yer alan sosyal ilişkilerle harmanlanır ve değişiklikler göstererek varlıklarını sürdürürler, yani tümlük içinde artsüremleri (diachronie) ve eşsüremleri ile (synchronie) birlikte incelenmelidirler.

Günümüzde dünya üzerinde 200 kadar ülkede, 6000 ile 7000 civarında dilin kullanıldığı tahmin edilmekte (Calvet, 2013, s. 25) ve bu dillerin sürekli olarak birbirlerini etkiledikleri bilinmektedir. Birbirleri ile yakın temas halinde bulunan dillerin, çiftdilli kişiler tarafından kullanılmaları, bu dilleri gerek seslemsel (phonique), gerek sözdizimsel (syntaxique) veya sözlüksel (lexicale) anlamda etkilemekte hatta zaman içinde değiştirmektedir. Biz, konumuz çerçevesinde bir dilden diğerine ödüncleme şeklinde geçiş yapmış kelimelere değineceğiz ve bu kelimeler aracılığıyla kültürler arası bir köprünün nasıl kurulabileceğine değineceğiz.

2. Diglossia veya bir dilin iki seviyeli kullanımı

Birbiriyle sürekli temas halinde olan dillerde, her iki dili de tanıyan konuşucu, bazı terim veya sözcükleri bir dilden diğerine olduğu gibi taşıyabilir. Örneğin, İngilizcede yer alan pek çok sözcüğün aslında Fransızcadan ödüncleme yolu ile aktarılmış olduğu bilinmektedir. Ödüncleme sözcüklere tüm dillerde rastlanır (Calvet, 2013, s. 19). Öte yandan, Ferguson adlı dilbilimcinin 1959’da yayınladığı bir makaleye göre bir toplumda eğer:

- Ayinler veya resmi yazışmalar için kullanılan dil ile aile içinde veya halk edebiyatında kullanılan dil birbirinden farklı ise;

- toplum içinde sosyal statüyü belirleyen belli bir dil yapısından söz edilebiliyorsa;
- aile içi aktarım yolu ile edinilen dil ile, eğitim yolu ile işlenen dil arasında fonolojik veya dilbilgisel kullanım farklılıklarından söz ediliyorsa, o toplumda *diglossia* ya da bir dilin iki seviyeli kullanımını mevcuttur denilebilir.

Bu duruma örnek olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş sınırları içinde 100'e yakın dil ve lehçenin bulunması ve özellikle de Anadolu'da iletişimi sağlayan "ortak bir dil" olarak Türkçenin kullanılmasına rağmen (Strauss, 1995, s. 222), resmî yazışmalar ve edebî eserler için Osmanlıcanın geçerli oluşu gösterilebilir. Osmanlı İmparatorluğu XV. yüzyıldan itibaren yazın dili olarak Farsçayı benimsemiş (Strauss, 1995, ss. 223-224); yönetici kadrolar, iletişim dili olarak Türkçeyi kullanırken, resmi yazışmalarda Osmanlıca'yı tercih etmişlerdir. Bu durum, Osmanlı'da toplumun *diglossia*yı uzun süreden beri benimsemiş olduğunun bir göstergesidir. Öte yandan, İmparatorluk sınırları dâhilinde yaşayan Arap, Ermeni, Rum, Yahudi, Süryani gibi farklı toplulukların da tıpkı saltanat kadrolarında olduğu gibi kendi anadillerini farklı seviyelerde kullandıkları bilinmektedir (Strauss, 1995, ss. 224-226). Çalışmamızda, Anadolu halklarında nesilden nesile dil aktarımının, okullaşma döneminden ziyade aile içi konuşma yolu ile edinilirken, diller arası ödünçleme veya bir dilden diğerine geçiş (*code switching*) yaparak iletişim kurmanın da olağan karşılandığına değinilecektir. İmparatorluk dâhilindeki farklı milletlerden de sadece Ermeni, Rum ve Yahudi topluluklarının yazılı ve sözlü dil kullanımlarından küçük örnekler sunulacaktır.

3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni, Rum ve Musevî topluluklarının yazılı ve sözlü dil kullanımları

Osmanlı İmparatorluk sınırlarında serbest bir şekilde dünyevi okulların açılmasının Tanzimat dönemine rastladığı tahmin edilse de eğitimin XV. yüzyıldan itibaren medreselerde ve özellikle de din adamları aracılığıyla yapıldığı bilinmektedir (Pamukciyan, 2002, s.

12). İmparatorluk dâhilindeki çeşitli milletler de sistem olarak bu örneği benimsenmişlerdir. Anadolu'nun büyük şehirlerinde yerleşmiş olan Ermeni ve Rum cemaatlerin, anadillerinde eğitim almak için ibadethanelerinin yakınında yer alan okullarda din adamları aracılığıyla eğitildikleri görülmektedir (Özdoğan, Üstel, Karakaşlı ve Kentel, 2009, s. 182). Ancak köylerde yaşayanlar için eğitim olanakları çok daha kısıtlıydı. Köylerde okul olsa dahi öğretmen bulmak sorun olduğu için halkların kullandıkları yazı ve konuşma dilleri arasında *diglossia* ya da çiftdillilik söz konusudur. Yani bu topluluklar çoğunlukla kendi dillerinin harflerini tanısalar dahi, yazın dilinde kullanılan ağıdalı dili anlamakta zorluk çektikleri gözlemlenir (Strauss, 1995, ss. 229-230). Öte yandan, Türkçenin tüm cemaatler arasında iletişimi sağlayan ortak bir dil olarak yadsınamaz bir etkisinin olduğu ve Anadolu'da yaşayan milletlerin (özellikle de Ermenilerin) kendi anadilleri yerine Türkçeyi benimsedikleri bilinmektedir. Musevî cemaati içinse durum biraz daha farklılık göstermektedir. Musevi cemaati yazarlarından İsak Ferera, 1909 tarihinde yayınlanan bir makalesinde bu topluluk üyelerinin İber Yarımadası'ndan biçare şekilde Osmanlı devletine göç etmelerinden dolayı, Türkçeyi tam olarak bilmediklerini ve onun için de toplum tarafından “*ahlak ve terbiye-i medeniyesi tekammül etmemiş bir kavim*” olarak algılandıklarını vurgular (Mignon, 2014, ss. 105-111). Ancak, Ferera aynı makalenin devamında Osmanlının ideal toplum anlayışı hakkında da bize bazı ipuçları sunar ve farklı millet ve mezheplerin korunmasının, Osmanlı için övünçle bahsedilecek konuların başında geldiğini belirtir.

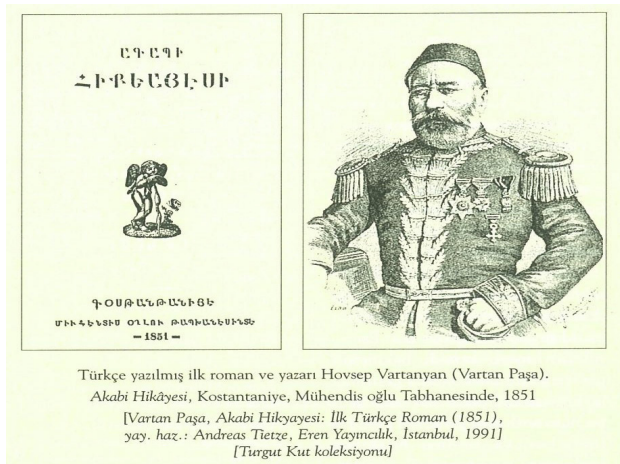
Anadolu'da eğitim çalışmaları bu durumdayken, XVII. yüzyıldan itibaren Ermeni ve Rum cemaatlerin kendi alfabeleri ile yazılmış ancak okunuşu ve anlamı Türkçe olan pek çok eser vermeye başladıkları gözlemlenir. Örneğin, Ermeni alfabesiyle Türkçe açıklamalara yer verilen ilk eser Sivaslı Mihitarist başrahip (1676 – 1749) tarafından yöredikleri eğitmek amacıyla *Yeni Ermenicenin Dilbilgisine Giriş* adıyla 1727 yılında Venedik matbaalarında basılıp kullanıldığı bilinmektedir (Pamukciyan, 2002, s. 14).

Şekil 3. 1912’de Kayseri – Efkere’den Detroit’te göç eden Kocayan aile fertlerinin Ermeni harfli ve Türk dilli mektuplaşmaları (Ilıcak ve Varjabedian, 2018).

Araştırmacı Kevork Pamukciyan *Ermeni Harfli Türkçe Metinler* adlı eserinde, Vartan Paşa olarak tanınan Hovsep Vartanyan’ın (1813 – 1879) 1851 yılında Ermeni harfli Türkçe olarak kaleme aldığı *Akabi Hikâyesi* (Kostantiniyye : Mühendisioğlu Matbaası, 1851, 438 s.) adlı eseriyle “*bir Batı edebiyatı türü olan romanın Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ilk kez*” denenmiş olduğu bilgisini verir (Pamukciyan, 2002, s. 20).

Şekil 4. Vartan Paşa ve *Akabi Hikâyesi* (Pamukciyan, 2002, s. XX).

Farklı mezheplere mensup iki Ermeni genç arasında yaşanan bir aşk hikâyesinden söz edilen eserde Gregoryen ve Katolik Ermenileri arasındaki çatışmalar işlenmiştir. Eser daha sonra Türkolog Andreas Tietze (1904 – 2003) tarafından Latin alfabesine aktarılmış (Eruz, 2010, s. 105), kısa süre önce de Haik Der Haroutiounian tarafından çevirisi yapılarak, Fransa’da Actes Sud yayınlarının basılacak eserler listesine alınmıştır. Dönemin yüksek öğretim kurumu sayılan Mühendishanede öğretmenlik yapan ve Bahriye Nezareti Tercüme Bürosunda da hizmet veren Vartanyan’ın telif ve tercüme eserleri ve gazeteciliğiyle Ermeni harfli Türkçe literatürün gelişmesinde önemli katkılarının bulunduğu, *Manzume-i Havadis*, *Ruzname-i Manzume-i Havadis*, *Tercüman - ı Efkâr*, *Manzume-i Efkâr* gazetelelerinde yayıncı, editör ve yazar olarak yer aldığı bilinmektedir.

3. 2. Rum topluluklarının yazılı dili kullanımlarından örnekler

Yine aynı şekilde, Anadolu’da Türk dilli ancak yazı karakterleri Yunanca^{1*} olan kitaplara da *Karamanlitika* adı verilmektedir. Aslında *Karamanlı* terimi din, dil, ırk farkı gözetmeksizin İç Anadolu ve Karaman yöresinde yaşayanlara vakfedilen bir niteleme iken zaman içinde daha ziyade Türkçe konuşan, Türklerle beraber yaşayan Hıristiyan - Ortodoks cemaatlere yani Helen değil de Rum (Romalı – Romans – Ρωμαῖος) topluluklara atfedilmiştir. Anadili olarak Türkçeyi benimsemiş olan bu topluluklar İstanbul, İzmir ve Avrupa yakasında yaşayan dindaşları tarafından dışlanmışlar ve inançlarının dahi - kara dinli - tam sayılamayacağı ileri sürülmüştür (Balta, 1999). Karamanlıların Osmanlı İmparatorluğu içindeki tüm toplumlardan ayrı özellikleri vardır: Hristiyan olmaları ile Müslümanlardan, Ortodokslukları ile Katolik ve Protestanlardan, Anadolu olmaları ve Rumca bilmemeleri ile de Rumlardan ayrılırlar (Balta, 1990).

Karamanlı yazının dünyası hakkındaki araştırmalar çok eski tarihlere dayanmamakla beraber^{2*} bu melez dil yazısında ele alınan kaynakların

1 Ortodoks kilisesi mensupları olarak Yunanlılar ve Türkiye Rumlarının ortak kullanımındaki yazı karakterleri.

2 Konu hakkında yapılan ilk yorumlar ve Karamanlitika nitelemesi R. M. Dawkins tarafından Medium Aevum, cilt 1, Oxford 1932, 109 – 125 sayfaları arasında yer almaktadır (Balta, 1999).

içeriklerinin daha ziyade dinî olduğu bilinmektedir. Araştırmacı Evengelia Balta'nın oluşturduğu bibliyografyaya göre, Karamanlı Rumcası ile yazılan ilk metne 1584 tarihinde Alman dilbilimci ve eğitimci Martin Crusius'a ait *Turco-Graecia libri octoda* rastlanmaktadır. Ancak, gerçek anlamda Yunan harfli kitapların basımı 1718 – 1935 tarihleri arasında yer alır ve E. Balta'nın kaynaklarına göre 752 kitap söz konusudur. Bu kitaplara küçük bir örnek olarak Dimitrios Tzolakidis'in *Nor pararan hunarene i hayeren* adlı kitabında Ermenice ve Rumca kelimelerin anlamlarının Türkçe olarak verildiği (1868) gösterilebilir (Strauss, 1995, s. 235). Anadolu'nun Rum Ortodoks kilisesine bağlı bu cemaatin, bir nevi halk dili olarak tanımlayabileceğimiz bu yayınları, Lozan Antlaşması gereğince yapılan Nüfus Mübadelesi sonrasında geçerliliğini yitirmiştir. Ancak biz çalışmamızda, Mübadeleden sonra Atina'da 1924 - 1927 tarihleri arasında düzensiz aralıklarla *Prosfigiki Foni / Muhacir Sevdası* adlı çiftdilli gazetede basılmış 25 şiirden birkaç örnek sunarak devam edeceğiz (Balta ve Alpan, 2016, ss. 15-18). Muhacirler tarafından yazılmış ve kendisi de bir Konya muhaciri olan avukat Hariton Polatoğlu tarafından derlenmiş olan bu şiirler göç edenlerin meşakkatli sürgün serüvenlerini tasvir ederler.

Şekil 5. Karamanlı Muhacirler için Şiirin Sedası (Balta ve Alpan, 2016, s. 7).

Ποῦ κιὸν πολτοῦκ ποῦ κιὸν γεμελή
 Ποῦ τουνιανὴν τατηνὰ πῖρ ἂν ἐββῆλ ἐρμελή
 Ποῦ κιὸν βάρσακ γιάρην πέλκα τὲ γιολδζούγιουζ

Bugün bulduk bugün yemeli
 Bu dünyanın tadına bir an evvel ermeli
 Bugün varsak yann belki de yolcuuz

Find something today? Then eat it now
 There's not much time to taste it anyhow
 We're here today, tomorrow we'll be gone

Şiirler Anadolu'lu muhacirlerin Yunanistan'da çektiği çilelerin yanı sıra memleket ve dünya olaylarından da haberler verirler. Öte yandan, ilk yılların şokunu atlattıktan sonra, Atatürk devrimlerine dair yorumlar yaparak fesini çıkarıp şapka takan eski yurttaşı / hemşerisi Mehmet'le samimiyetle dertleşen dizelere de rastlanır (Balta ve Alpan, 2016, s. 118):

“*Olan Mehmet³ bu ne hal böyle?
sen de mi şapka geyidin⁴ söyle, bakayım, söyle.
Tıpkı gâvura döndün olan Mehmetçik
Gel gidelim meyhan[em]ize atalım bir ikicik.*”

Şekil 6. Çirkin Muhacir Kadının Namesi (Balta ve Alpan, 2016, ss. 33-35).

ΠΟΥ ΚΙΟΥΝ ΚΙΑ, ΓΙΑΡΙΝ ΚΙΕΛ!
ΤΖΙΡΚΙΝ ΜΟΥΧΑΤΖΗΡ ΚΑΔΙΝΙΝ ΝΑΜΕΣΙ

I

Καρισί κιοζέλ όλάν κιορίρ ισινί
Όλμαγιαν δελπεδέρ σικάρ διασινί.
Γιονάν μεμουρλαρι πιλουόρ ισινί
Τζιρκινέ διρλέρ (*έλα άβριον*).

BUGÜN GİT YARIN GEL!
ÇİRKİN MUHACİR KADININ NAMESİ

I

Karısı güzel olan görür işini
Olmayan delbeder* sıkır dişini. *derbeder
Yönan memurları bilür işini
Çirkine dirler *ela avrion*.

LEAVE NOW, COME BACK TOMORROW:
THE UGLY REFUGEE WOMAN'S SONG

I

Those with beautiful wives have it made
The poor vagrants without one are just left to wait
Greek civil servants know what's going on
And they tell the ugly refugee "ela avrion".

3 *Ulan*

4 *giyidin*

3. 3. Ermeni ve Rum topluluklarının sözlü dil kullanımlarından örnekler

Dilbilimsel açıdan Türk dili, eklemli bir dil olarak tanımlanır. Şahıs, zaman, tekil ve çoğul kullanımlarını belirleyen takılar, kelimelerin son hecelerine eklenir. Aynı kullanım şekline Anadolu Ermeni ve Rum topluluklarının güncel dil alışkanlıklarında da rastlanmaktadır. Bu halkların güncel hayatta pek çok Türkçe kelimenin arkasına kendi dillerinin takılarını eklemleyerek kullandıkları bilinmektedir.

Tablo 1. Diller arası ödünçleme şeklinde kullanılan kelimelerde fonetik ayrışmalar (Donabédian, 2006, s. 242).

Batı Ermenicesi	Türkçe	Rumca
<i>bayat</i>	bayat	<i>bayatiko</i>
<i>tembel</i>	tembel	<i>tembelis</i>
<i>dolab</i>	dolap	<i>dulapi</i>
<i>ceb</i>	cep	<i>cepi</i>
<i>hasab</i>	kasap	<i>kasapis</i>
<i>derd</i>	dert	<i>derti</i>
<i>badjanah</i>	bacanak	<i>badjanak</i>
<i>caceh</i>	cacık	<i>caciki</i>
<i>sucuh</i>	sucuk	<i>sucuki</i>
<i>pabuç</i>	pabuç	<i>papuçi</i>
<i>pahlava</i>	baklava	<i>baklavas</i>

Tablo 1’de yer alan sözcüklerde koyu harfler toplulukların farklı vurgularına atıfta bulunmaktadır. Bu sözcüklerin Ermenice veya Rumca karşılıkları tam olarak kendi anadillerinde var olmakla birlikte, halkların kendi aralarında sıkça rastlanan ödünçleme yöntemi ile Türkçe kelimeler kullanmaları, yerel toplulukların kültür paylaşımı yaşamakta zorluk çekmediklerine işaret etmektedirler. Hem anadillerini, hem de Türkçeyi kullanan çiftdilli cemaatlerde bu geçişlerin daha ziyade “*dolap, çarşaf, fistan, döşek, çeyiz, fincan*” gibi ev ve mutfak araç gereçlerinde; yeme içme terimlerinde, hatta “*bol bol, çoluk çocuk, falan fistan, daha beter, hayde babam*” gibi azlık çokluk nitelemelerinde yer aldığı gözlemlenir.

3. 4. Musevi azınlıklar

Sefarad Musevilerinin, özellikle XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarına göç etmeleriyle birlikte, yarımada kullanılan İspanyolca, Portekizce ve Kastiya dillerinin bir karışımı olarak Osmanlı topraklarında hayat bulan *Ladino* (*lad'ino*) – yani İspanyol Musevicesini kullandıkları bilinmektedir. Sefarad dili olarak bilinen Ladinonun, İspanyol Musevileri tarafından sadece Türk topraklarında yaratılmış karma bir dil olması nedeniyle, melez dilde yazılmış edebi eserlere rastlanmaktadır. Musevi cemaati, dinî ve resmî yazışmalar için XIX. yüzyıla kadar, Arapça misali kutsal dil sayılan İbrani alfabesini (*laşon hakodeş*) kullanmaya devam etmiş, Ladino alfabesini ise sadece Aramice veya İbranice yazılan kutsal metinlerin halk sınıfına aktarılıp tanıtılması için kullanmıştır (Strauss, 1995, ss. 226-227). Öte yandan, II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, Yahudi aydınları da gelişmelere kayıtsız kalmamış ve

Şekil 7. Mirat Dergisi
(Mignon, 2014, s. 94).

Avram Naon ve İsak Ferera'nın birlikte çıkardıkları Mirat dergisinin 2 Mart 1909 (17 Şubat 1324) tarihli ikinci sayıs.

Osmanlıda o dönem çok sık faaliyet göstermiş olan basın yayın hareketlerine katılmışlardır. Avram Naon ve İsak Ferera'nın başyazarları oldukları ve iki haftada bir Osmanlı harfleri ile Türkçe basılan *Mirat* dergisi bu hareketlere örnek olarak takdim edilebilir.

Bu dergide yer alan yazılarıyla bu cemaatin kullandığı dil ve edebiyat alanındaki gelişmeler, Ermeni ve Rum cemaatlerinin kadar gelişmiş olmamakla beraber, Osmanlı ve Yahudi entelektüel hayatına katkıları olmuş ve Türkçe okuyabilen cemaat mensuplarına

Yahudi tarihi ve düşüncesi hakkında bilgiler aktarırken, bir yandan da cemaat üyelerinin Osmanlı toplumsal ve devlet hayatına etkin bir şekilde katılmalarını teşvik etmeyi amaçlamıştır (Mignon, 2014, s. 100).

Sözlü dil kullanımında ise Musevi cemaati geçmiş kökenleri olmadığına inandığı Ladinoyu zaman içinde terk etmiş, özellikle de 1860'lı yıllardan itibaren kültürel olarak etkilendiği Fransızca'yı kendine anadil olarak benimsemeyi tercih etmiştir (Strauss, 1995, s. 227). XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise, cemaatin Türkçeyi anadil olarak benimsediği bilinmektedir (Ender, 2015).

4. Sonuç

Türkiye'den Amerika'ya göç etmiş Ermeni bir ailenin son kuşak gençlerinden araştırmacı yazar Jennifer Manoukian, Ermenicenin bir parçası haline gelmiş “ Paşam / Paşas” veya “canım – canıs” gibi sözcüklerin asırlar boyu devam etmiş bir birlikteliğin kanıtlarını teşkil ettiklerini, dünyanın dört bir yanına dağılmış göçmenler arasında dil bağıyla geçmişin ruhunu halen canlı tuttuklarını ifade eder (Manoukian, 2014). Aynı zamanda, yurtdışında Ermenice alfabe ile Türkçe yazılmış melez dilli en son kitabın 1968 yılında basıldığını (Dikran Kireçyan, *Destan Kitabı*, Buenos Aires) ve küçükü büyüklü diaspora gruplarının yaşadığı Tebriz, Halep, Şam, Kahire, Beyrut, İskenderiye, Marsilya, Paris, Boston, Buenos Aires, Los Angeles, New York, Pasadena, Philadelphia gibi kentlerde bu kitaplar aracılığıyla Türk dili ve kültürünün yöresel vurgulara sadık şekliyle belleklerde yer ettiğini (Pamukciyan, 2002, s. 22) belirtirken, Türk dilinin Anadolu'dan göç etmiş farklı etnik topluluklar arasında, kültürel bir miras olarak günümüzde de varlığını koruduğunu ifade etmek istiyoruz.

Kaynakça

Balta, E. (1990). Karamanlıca Kitapların Önsözleri. *Tarih ve Toplum*, 74, 18–20.

Balta, E. (1999). Périodisation et typologie de la production des livres karamanli. *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, (87-88), 251-275. doi:10.4000/remmm.306

Balta, E. ve Alpan, A. S. (Ed.). (2016). *Movχατζήρναμέ - Muhacirname: Karamanlı Muhacirler İçin Şiirin Sedası*. İstanbul: İstos Yayıncılık.

Calvet, L. J. (2013). *La sociolinguistique*. Paris: Presses Universitaires de France.

Donabédian, A. (2006). Les “turcismes” dans le lexique del’arménien occidental parlé : approche typologique et fonctionnelle. S. Bosnali ve M. Bozdemir (Ed.), *Contacte des Langues II, Les mots voyageurs en Orient* içinde (ss. 239-256). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Ender, R. (2015). *Las Ultimas Palabras/Son Sözcükler (The Last Words)*. Belgesel.

Eruz, F. S. (2010). *Çokkültürlülük ve Çeviri: Osmanlı Devleti’nde Çeviri Etkinliği ve Çevirmenler*. İstanbul: Multilingual.

Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *WORD*, 15(2), 325-340. doi:10.1080/00437956.1959.11659702

Ilıcak, Ş. ve Varjabedian, J. (2018). *Sevgülü Oğlum Garabed Mekdubun Okudum Ağladım, Güldüm*. Histor Press.

Manoukian, J. (2014, 3 Ekim). The Legacy of Turkish in the Armenian Diaspora. *Jadaliyya*. 22 Kasım 2018 tarihinde <http://www.jadaliyya.com/Details/31293> adresinden erişildi.

Mignon, L. (2014). *Hüzünlü Özgürlük: Yahudi Edebiyatı ve Düşüncesi Üzerine Yazılar*. İstanbul: Gözlem Yayınları.

Mildanoğlu, Z. (2014). *Ermenice süreli yayınlar 1794-2000*. İstanbul: Aras Yayıncılık.

Özdoğan, G. G., Üstel, F., Karakaşlı, K. ve Kentel, F. (2009). *Türkiye'de Ermeniler Cemaat-Birey-Yurttaş*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Pamukciyan, K. (2002). *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*. İstanbul: Aras Yayıncılık.

Strauss, J. (1995). Diglossie dans le domaine ottoman. Évolution et péripéties d'une situation linguistique. *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, 75(1), 221-255. doi:10.3406/remmm.1995.2625